

NOLINGVISTIK (TEXNIK) OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA CHET TILI DARSLARIDA SAMARALI O'QITISH USULLARINI QO'LLANISHI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7743556>

ELSEVIER

Kuzikulova Dilfuzaxon Maxammatisakovna

Xorijiy tillar kafedrasida katta ukituvchisi
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Abstract: Ushbu maqolada mahalliy pedagogikada darsda samarali o'quv jarayonini yaratish uchun keng foydalanilgan til nolingvistik oliy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishning usullari tahlil qilindi va taqdim etildi. Shuningdek, mualliflar tomonidan amaliy mashg'ulotning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlashga yordam berish uchun yosh o'qituvchi ham, amaliyotchi ham duch keladigan zarur savollar va muammolar ro'yxati taqdim etilgan. Ishda o'qituvchi o'qitish usuli yoki yondashuvidan qat'i nazar, umuman o'quv jarayonini yaxshilash uchun tayanishi mumkin bo'lgan bir qator masalalarni topish mumkin, chunki amaliy mashg'ulotning samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri ta'lim jarayonini tashkil etish uchun o'qituvchining kasbiy va shaxsiy ta'limotlariga bog'liq deb taxmin qilinadi. obuchenie inostrannyy yazyk vuz pedagogika

Keywords:

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 16-03-2023

Accepted: 17-03-2023

Published: 22-03-2023

Abstract: The following article discusses the methods of teaching a foreign language at non-linguistic universities that are widely used in Russian pedagogy to create an effective learning process in class. The authors also provide lists of necessary questions and problems with which both the novice teacher and the practitioner meet in order to help determine fundamental components of a practical lesson. You can find a number of questions a teacher can rely on in the work. They will help teachers to improve the learning process in general regardless of the method or approach of teaching since it is assumed that the effectiveness of the practical lesson depends directly on the teacher's professional and personal ability to organize the educational process.

Keywords: method, efficiency, key concepts, teaching a foreign language, non-linguistic (technical) higher education institutions.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 16-03-2023

Accepted: 17-03-2023

Published: 22-03-2023

Har doim ham yosh va ham tajribali o'qituvchi nolingvistik OTMda chet tili darslarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari haqidagi masalaga duch kelgan, shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy o'qituvchilar, metodistlar va didaktiklarning yutuqlari tufayli masala o'z dolzarbligini tugatmagan, bu zamonaviy o'qitish metodikasida bugungi kunda ham dolzarbdir. Muammo shundaki, har qanday chet tilini o'rganish lingvistik yoki gumanitar fanlarga tegishli bo'lib, ular nolingvistik (texnik) OTMda umumiy rivojlanish fanlari qatoriga kiradi, shuning uchun ko'pincha texnik OTMlarda yuqorida ko'rsatilgan fanlarni o'qitish alohida e'tibor talab qiladi [2, C. 126].

Zamonaviy jahon ta'limi paradigmasida va xalqaro mehnat bozorida chet tili hech qachon oxirgi o'rinni egallamaganligi sababli, shuni esda tutish kerakki, bu

unchalik asosiy bo'lmagan ta'lim intizomi yoki fan sohasi emas, balki ta'lim tizimidagi juda muhim element bo'lib, u kelajakdagi mutaxassisning jahon mehnat bozorida raqobatbardoshligining umumiy darajasini aks ettiradi. Shunga ko'ra, uning o'zi uchun tanlagan kasbida o'zini o'zi anglash imkoniyati chet tilini o'zlashtirish va bilish darajasiga bog'liq bo'ladi. Shuni esda tutish kerakki, materialni o'zlashtirish darajasi to'g'ridan-to'g'ri o'qituvchiga va uning o'qitish uslubiga bog'liq [7, C. 1061].

Zamonaviy dunyoda tashabbuskorlik, ijodiy fikrlash va nostandart yechimlarni topish qobiliyati, to'g'ri kasbiy yo'lni tanlab bilish, butun kasbiy faoliyat davomida o'rganishga tayyorlik shaxsning avvalgiday muhim fazilatlari bo'lib qolmoqda. Shuning uchun zamonaviy o'qituvchi nafaqat talabani bilimlar to'plami bilan qurollantirishi, balki unga mustaqil, ijodiy va o'ziga ishonishga yordam berishi kerak [4, C. 45].

Shu bilan birga, jamiyatda ta'lim sifatiga bo'lgan ehtiyoj va kasbiy faoliyat va shaxslararo muloqotda chet tilini yaxshi biladigan muvaffaqiyatli odamlarga talab ortib bormoqda. Talabalarga ingliz tilini o'rgatishda asosiy muammolardan biri o'quvchilarning nutq faoliyatining past intensivligidir. Bu tilni amaliy qo'llashning yetarli bo'lmaganligi bilan bog'liq. Mavjud yuk bilan va bu haftasiga 2 soat va o'rganilayotgan tilni real hayotda ishlatmasdan, o'quvchilar darsda ilgari o'rgangan narsalarini tezda unutishadi.

Nutq faoliyatining yetarli bo'lmaganligi muammosi bugungi kunda nafaqat oliy ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun, balki umuman jamiyat uchun ham dolzarbdir, chunki hozirda odamlar sayohat qilish, boshqa millat vakillari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega. Buning uchun nafaqat ingliz tilini bilish, balki ushbu bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati ham zarur. Ko'pincha talabalar, hatto ingliz tilini yaxshi biladiganlar ham, dars paytida va chet elliklar bilan muloqot qilishda javoblarida xato qilishdan qo'rqishadi. Til to'sig'i paydo bo'ladi, bu boshqa odamlar bilan muloqot qilishda ishonch ortishi bilan yo'qoladigan psixologik muammoni bartaraf etishni anglatadi [3, C. 152].

O'qituvchining ishi nafaqat darsning to'g'ri tashkil etilishini, balki uning ko'nikmalari va professionalligini doimiy ravishda takomillashtirishni ham nazarda tutadi, chunki chet tilidagi darsning borishi va o'quvchilarning motivatsiyasi to'g'ridan-to'g'ri o'qituvchiga bog'liq. O'qituvchi darsga kirganda, u faqat "aysberg" ning cho'qqisini ko'radi: interaction, activities, materials va har doim ham uning suv osti qismi haqida o'ylamaydi: theory of teaching, theory of learning. Aynan shuning uchun o'qituvchi o'z vaqtida quyidagi savollarga duch keladi: O'quv jarayonini qanday qilib samarali tashkil etish kerak? O'quvchilarda zarur ko'nikma, bilim va malakalarni qanday takomillashtirish kerak?

Talabalarning chet tilini o'rganish uchun motivatsiyasini qanday shakllantirish mumkin?[5]

Chet tili o'qituvchilari har doim chet tillarini o'qitishga yondashuvlar usullari bilan qiziqishgan. Bugungi kunda juda ko'p miqdordagi usullar mavjud, ammo amalda ko'pincha sakkizta usul qo'llaniladi:

1. Grammar Translation Method – Grammatika-tarjima usuli - bu sovet maktabidan beri o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilgan eng keng tarqalgan usul. Ushbu usul birinchi navbatda o'quvchilarga yozma tarjima va o'qishni o'rgatishga yo'naltirilgan. Ushbu usul bo'yicha ishlayotganda o'qituvchilar ma'lum grammatik tuzilmalar va qoidalarni ishlab chiqish va avtomatlashtirish uchun matnlar tuzadilar. Mazkur usul mavzu bo'yicha so'zlarni yodlash, imlo va grammatika hamda grammatik jihatdan to'yingan matnlarni yozma tarjima qilish orqali sanab o'tilgan ko'nikmalarni yanada rivojlantirishga asoslangan. Shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi vaqtda ushbu usul zamonaviy usulda unchalik keng tarqalgan emas, ammo yo'q bo'lib ketgan tillarni o'rganish uchun qo'llanilishi mumkin.

2. Direct Method – Bevosita usul - boshidanoq chet tilini o'qitishni taxmin qiladi. Dars paytida ona tilidan foydalanishga yo'l qo'yilmaydi. Ushbu usulning g'oyasi talabalarning tilni to'liq o'rganish uchun "tabiiy" materialni o'zlashtirishdan iborat.

3. Audio-Lingual Method – Audiolingvistik usul - ushbu usulning asosi tinglashdir, bu talabalar tomonidan chet tili nutqini yaxshiroq o'rganish uchun yozuvlarni tinglashdan iborat. Usulning maqsadi - o'quvchilarda chet tili nutqini idrok etishni rivojlantirishdir. Eshitilganlarni o'zlashtirishni nazorat qilish sifatida o'quvchilarga bir qator yozma topshiriqlar, testlarni o'tkazish taklif etiladi, masalan: eshitilgan gaplarni qayta yaratish, aniq ma'lumotlarni, sanalarni, raqamlarni, ismlarni va boshqalarni eslash. Bunday usul mavzu bo'yicha so'z boyligini to'ldirishda samarali bo'lib, talaffuzni, intonatsiyani yaxshilashga yordam beradi, shuningdek, turli tempdagi nutqni eshitish, his-tuyg'ularni va aytilgan ona tilida so'zlashuvchilar aytganlarining yashirin ma'nosini farqlashni o'rgatadi.

4. The Silent Way – Sukunat usuli - ushbu usulni qo'llashda o'qituvchi tinglovchi rolini bajaradi. Ushbu usulning asosiy maqsadi talabaga xalaqit bermaslik va o'z nuqtai nazarini yuklamaslikdir, o'qituvchining chet tilini bilish darajasi talabaning chet tillarini bilish darajasiga deyarli ta'sir qilmaydi. Amalda ushbu usuldan foydalanib, o'qituvchi hech narsa aytmaydi va gapirmaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu usul mahalliy pedagogikada keng tarqalgan emas, ammo uni o'qitishning innovatsion usullaridan foydalanadigan o'qituvchilar baholashlari mumkin.

5. Suggestopedia – ushbu usulni qo'llashda chet tilidagi darslar bir necha sikllardan iborat bo'lib, ularning boshida talabalarga yangi materiallar beriladi va keyingi davrda u ham faol, ham passiv turli xil mashqlardan foydalangan holda ishlab chiqiladi va mustahkamlanadi, darslar ham o'yin shaklida bo'lishi mumkin. Ushbu uslubning ustuvorligi - bu o'qish davrida butunlay boshqacha, xayoliy qahramonga aylanib, chet tilini o'zlashtirish mumkin degan fikrdir. Shunday qilib, barcha o'quvchilar o'zlari uchun boshqa, xorijiy ismlarni tanlaydilar, o'zlari uchun yangi tarjimai hollarni o'ylab topishlari mumkin, bu talaba o'quv jarayonida chet tilida muloqot qilish qo'rquvidan, ya'ni til to'sig'idan xalos bo'lish uchun to'liq mavhumlashishi, bo'shashishi, ochilishi uchun amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ba'zi olimlar ushbu usulni psevdofilmiy deb hisoblashadi.

6. Community Language Learning – kommunikativ ta'lim - ushbu usul juda ko'p sonli interfaol mashqlarni o'z ichiga oladi, masalan: guruh ishi va juftlikda ishlash, rolli o'yinlar, so'rovlar, teatrlashtirish va boshqalar. Ushbu usul o'qituvchilar tomonidan zamonaviy ta'lim tizimining barcha pog'onalarida qo'llaniladi, chunki u o'quvchining bilim va ko'nikmalarini vazifalarda ham, o'qituvchi bilan darsda yoki o'quv guruhi ichida muloqot qilishda ham foydalanishga va nazorat qilishga imkon beradi.

7. Total Physical Response Method – jismoniy javob berish usuli - usul birinchi bosqichda o'quvchilar materialni chet tili nutqida amaliyotda foydalanmasdan passiv ravishda idrok etishlarini nazarda tutadi. Keyingi bosqichda ular ba'zi leksik birliklarga jismonan javob berishlari kerak. Va faqat yuqoridagi ikkita bosqichni o'zlashtirgandan so'ng, talabalar tilni o'zlari kiritishni va mashq qilishni boshlaydilar.

8. The Communicative Approach – kommunikativ yondashuv - zamonaviy o'qituvchilar tomonidan eng keng tarqalgan va afzal qilingan usullardan biridir. Ushbu usul Buyuk Britaniyada birinchi marta ta'lim tizimida yangi ta'lim maqsadi - chet tilini, birinchi navbatda, aloqa vositasi sifatida egallash paydo bo'lganida paydo bo'ldi. Bu chet tilida muloqot qilish jarayonida ma'lumot almashish va uzatish, bilim va ko'nikmalar almashinuvini nazarda tutadi. [8].

Yuqorida keltirilgan usullarning har birida afzalliklar va kamchiliklar mavjud, shuning uchun Diana Larsen-Freeman (1986) ushbu usullarni quyidagi nuqtai nazardan ko'rib chiqdi: maqsadlar, o'quv jarayoni, o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siri, ona tilining roli, o'rganilayotgan chet tilining jihatlari, shuningdek talabalar tomonidan tez-tez qilingan xatolar [1, 331-bet].

Xo'sh, chet tilini o'qitish uchun qaysi usul samaraliroq va eng yaxshi, muvaffaqiyatli bo'ladi? Bu savolga javob berish uchun har bir o'qituvchi o'qitish usulini tanlashda o'ziga yordam berish va uni amalda qo'llashni o'rganish uchun metodlar haqida ma'lumotni kengaytirishi kerak.

Garchi bugungi kunda davlat ta'lim standarti talablariga javob beradigan bo'lsak-da, o'qituvchilar tobora ko'proq kommunikativ yondashuvni afzal ko'rishmoqda, bu esa o'z navbatida, tilni o'rganish uzluksiz jarayon bo'lib, unga faqat tilni aloqa vositasi sifatida o'rgansagina erishish mumkin degan ishonchga asoslanadi. Unda darsda o'qituvchi bo'lishi kerak:

- a manager of classroom activities (darslarni boshqarish)
- a facilitator of learning (chet tilini o'qitish bo'yicha yuqori malakali mutaxassis tomonidan)
- a co-participant in the learning process (o'quv jarayonining faol ishtirokchisi)
- a negotiator (interv'yu oluvchi)
- a motivator/ stimulator (chet tilida muloqot qilish uchun motivator / stimulyator)
- an advisor/ an expert (maslahatchi / ekspert)
- an encourager (ilhomlantiruvchi)
- a resource (manbai bo'lish)
- a provider of feedback on learners attempts of communication (o'quvchilarning qobiliyatlarini baholash)
- a competent speaker of the target language (o'quvchilarning imkoniyatlari va muvaffaqiyatlarini baholashga qodir malakali o'qituvchi)
- a good listener (yaxshi tinglovchi)
- an observer/ monitor (kuzatuvchi)
- a researcher (tadqiqotchi)
- a patient person (muvozanatli inson) [9, C. 373].

O'qituvchi kommunikativ yondashuvni ajratib ko'rsatadigan printsiplar va asosiy tushunchalarni anglashi kerak. Buning uchun o'qituvchi o'z bilimlarini o'rganishga va yaxshilashga va o'qitish usulini takomillashtirishga intilishi kerak.

Biz Duglas Braun (1994) muallifining, o'quv dvigatellaridan biri - bu o'qituvchi hech qachon o'rganishni to'xtatmaydi degan fikrga qo'shilamiz. Dinamik uchburchakning murakkabligi-o'qituvchi-talaba-fan - doimiy ravishda javob berish kerak bo'lgan cheksiz miqdordagi savollarni; hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarni; o'qituvchi mulohaza yuritishi kerak bo'lgan natijalarni tug'diradi [6]. Har safar o'qituvchi biron bir narsani o'rgatish uchun auditoriyaga kirganda, u qiyinchiliklarga duch keladi va agar u "o'sib borayotgan" o'qituvchi bo'lsa, u o'zini o'zi shakllantiradi. Buning uchun quyidagi professional maqsadlarga e'tibor berishi kerak:

- a knowledge of the theoretical foundations of language learning and language teaching (chet tilini o'rganish va o'qitishning nazariy asoslarini bilish)

- the analytical skills necessary for assessing different teaching contexts and classroom conditions (turli xil o'quv vaziyatlarini baholash uchun zarur bo'lgan tahliliy ko'nikmalarga ega bo'lish)
- an awareness of alternative teaching techniques and the ability to put these into practice (muqobil o'qitish usullarini o'zlashtirish va ularni amalda qo'llash qobiliyati)
- the confidence and skill to alter your teaching techniques as needed (ishonch hosil qilish va kerak bo'lganda o'qitish usullarini o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lish)
- practical experience with different teaching techniques (turli xil o'qitish usullaridan foydalanish bo'yicha amaliy tajribaga ega bo'lish)
- informed knowledge of yourself and your students (o'z-o'zini shakllantirish va o'z o'quvchilariga kerakli bilimlarni berish)
- interpersonal communication skills (shaxslararo muloqot ko'nikmalariga ega bo'lish)
- attitudes of flexibility and openness to change (yangiliklarga moslashuvchan va ochiq bo'lish) [10, C. 50].

Shunday qilib, o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyatini uch qismga bo'lish mumkin:

1. Teaching/ Student interaction at the lesson - o'qitish / darsda o'quvchilar bilan o'zaro aloqada bo'lish.
2. Activities and materials (Content of the lesson) - dars davomida faoliyat va materiallarni doimiy ravishda o'zgartirish.
3. Criteria of the effectiveness of the lesson - dars samaradorligi mezonlarini aniqlash.

Yuqorida keltirilgan qismlar biz tomondan ajratib ko'rsatildi, chunki darsni samaradorlik nuqtai nazaridan baholash vizual idrokdan boshlanadi: o'qituvchi va talabaning o'zaro ta'siri, protsedura, materiallar va faoliyat.

Dastlabki ikki bo'limda o'qituvchi o'zi uchun so'rovnoma tuzishda foydalaniladigan ba'zi nazariy tushunchalarni yoritishni topishi mumkin, ularning maqsadi dars samaradorligidagi bo'shliqlarni aniqlashdir. Shunday qilib, o'qituvchining har bir bo'limi quyidagi qismlardan: nazariy qism, o'qituvchining faoliyatini o'z-o'zini baholash uchun so'rov varaqalaridan iborat bo'lishi kerak.

Uchinchi bo'lim amaliyotchilar o'qituvchilarining fikrlarini hisobga olgan holda ta'kidlangan o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini qamrab oladigan dars samaradorligi mezonlari to'plamidan iborat bo'lishi kerak.

Bizning bu maqolamizning amaliy tarkibiy qismi o'qituvchining chet tili darslardagi faoliyati va rolini tahlil qilish va o'qituvchiga u duch keladigan zarur masalalar va muammolar ro'yxatini yaratish va shu bilan yosh va amaliyotchi

o'qituvchilarga yordam berishdir, ularning darslarida o'quv jarayoni qanchalik samarali ekanligini aniqlash, ushbu o'quv jarayonini tashkil etuvchi tarkibiy qismlarni belgilash, o'qitish usuli yoki yondashuvidan qat'i nazar, uni takomillashtirish uchun, taxmin qilinganidek, amaliy darsning samaradorligi bevosita o'qituvchining kasbiy va shaxsiy ta'limotlariga bog'liq bo'lib, o'quv jarayonini tashkil qiladi.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ / REFERENCES

1. Байбородова Л.В. Организация психолого-педагогического исследования: учебное пособие / Л. В. Байбородова // - Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2013. - С.331
2. Батунова И.В. Современные педагогические технологии на уроках иностранного языка как важное условие повышения качества образовательного процесса. / Батунова И.В. // IV Международная научно-практическая конференция: Научные перспективы XXI века. Достижения и перспективы нового столетия - Новосибирск: Международный научный институт «EDUCATIO», 2014. - С.126-128
3. В. В. Воног, Е. А. Пономарева, Т. В. Жавнер. Возможности использования электронных обучающих курсов для контроля учебной деятельности студентов в процессе обучения иностранному языку. / В.В. Воног, Е. А. Пономарева, Т. В. Жавнер и др. // Вестник КГПУ им. - 2016. - №2 (36). - С. 45-48.
4. Мишота И. Ю. Использование средств информатизации образования как фактор интеграции методов обучения иностранным языкам / Мишота И.Ю. // Научная библиотека диссертаций и авторефератов URL: <http://www.dissercat.com/content/ispolzovanie-sredstv-informatizatsii-obrazovaniya-kak-faktor-integratsii-metodov-obucheniya-#ixzz51mEgnowC> (дата обращения: 21.09.2017).
5. Мусина М.К. Коммуникативный подход в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе / Мусина М.К. // URL: http://www.rusnauka.com/9_SNP_2015/Philologia/7_190159.doc.htm (дата обращения: 21.09.2017).
6. Швалова Г. В. Формирование мотивации студентов технического вуза при изучении профессионального иностранного языка / Швалова Г. В. // Научно-методический электронный журнал «Концепт» №11 (15). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-motivatsii-studentov-tehnicheskogo-vuza-pri-izuchenii-professionalnogo-inostrannogo-yazyka> (дата обращения: 22.09.2017).

7. Шеншина А. П. Элементы коммуникативной методики обучения английскому языку в обучении студентов неязыковых вузов / Шеншина А.П. // Молодой ученый. – 2014. – №3. – С. 1060-1062.

8. Educational Excellence Everywhere. Presented to Parliament by the Secretary of State for Education by Command of Her Majesty. -L.: Department for Education, 2016. – P. 123

9. Justi R. S., Gilbert J. K. Modelling, teachers' views on the nature of modelling, and implications for the education of modellers / R. S. Justi, J. K. Gilbert // International Journal of Science Education - 2002. - № 24-4. - P. 369-387. - URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09500690110110142> (дата обращения: 09.2017).

10. Lusi Nurhayati, M.App.Ling. (TESOL), Nury Supriyanti TEFL Methodology Teaching English as Foreign Language Methodology / Lusi Nurhayati, M.App.Ling. (TESOL), Nury Supriyanti // Jurusan Pendidikan Bahasa Inggris Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta. – 2008. – P. 50.